

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การศึกษาพัฒนาการการออกแบบสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ชื่อ นายชาญวิทย์ สรรพศิริ
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม
ภาควิชา ศิลปสถาปัตยกรรม
ปีการศึกษา 2541

บทคัดย่อ

การศึกษาพัฒนาการการออกแบบสถาปัตยกรรมของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีความมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นถึง แนวความคิดในการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงตลอดจนกลายเป็นการพัฒนาทางสถาปัตยกรรมและศิลปวัตถุต่างๆ ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นับตั้งแต่เมื่อครั้งแรกสถาปนาพระอารามหลวง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ซึ่งรับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ทั้งทางด้าน แนวความคิด และ รูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมการก่อสร้างพระอารามหลวง ประจำพระบรมมหาราชวังสืบเนื่องและปรับเปลี่ยนทางแนวความคิด ค่านิยม ทัศนคติของแต่ละช่วงรัชสมัยจนถึงปัจจุบัน ที่มีทั้งแนวความคิดและทัศนคติ ที่ยึดถือแบบอย่างประเพณีดั้งเดิมไว้ และปรับเปลี่ยนให้สอดคล้อง หรือแตกต่างไปจากแนวความคิดเดิม ตามแต่สภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม ค่านิยม และปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับยุคสมัยนั้น ๆ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวความคิด บทบาท พฤติกรรม การปฏิบัติ และการแสดงออกทั้งทางด้านสังคมและศิลปะ รวมไปถึงการแสดงออกทางงานสถาปัตยกรรม ที่ปรากฏเป็นงานสกุลช่างรัตนโกสินทร์ ในแต่ละช่วงเวลาของการครองราชสมบัติในรัชกาลต่าง ๆ ขึ้นภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จึงเป็นพระอารามหลวง ประจำรัชสมัยรัตนโกสินทร์ ที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม โดยอาศัยภูมิปัญญา และปรัชญาของบรรพชน ที่มีบทบาทในการรังสรรค์ผลงานสถาปัตยกรรม และ ศิลปกรรมอื่น ๆ ด้วยการผนวกเอาแนวความคิด บทบาท คติทางพระพุทธศาสนาและปัจจัยทางคติอื่น ๆ เข้ามาถ่ายทอดออกเป็นรูปธรรม เกิดเป็นลักษณะเฉพาะตัวของช่างฝีมือประจำแต่ละรัชสมัย ผสมผสานกันในบริเวณสถานที่ที่เดียว จนกลายเป็นขบวนการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง และพัฒนาทางสถาปัตยกรรม สืบต่อเรื่อยมา ที่มีลักษณะเฉพาะแห่งเกิดขึ้น

ขบวนการออกแบบของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จึงนับได้ว่าเป็นการจัดองค์ประกอบทั้งทางด้านโครงสร้างผังบริเวณ และอาคาร ให้เป็นไปตามแนวความคิดที่จะ

คำนำ

การศึกษาหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาพัฒนาการการออกแบบสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมกับองค์ประกอบสถาปัตยกรรม ตลอดจนศิลปวัตถุต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางแนวความคิด รูปแบบสถาปัตยกรรม โดยกำหนดช่วงเวลาเป็นในแต่ละรัชสมัยของแห่งกษัตริย์กรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปฐมบรมกษัตริย์ รัชกาลที่ 1 มาจนถึงรัชกาลที่ 9 การศึกษานี้จึงมีทั้งการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ต่อเนื่องและที่มีการพัฒนาการต่อเนื่อง ทั้งทางแนวความคิดและรูปแบบสถาปัตยกรรม เกิดขึ้นในบางช่วงรัชสมัย จึงมีผลมาจากปัจจัยทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ตลอดจนไปจนแนวความคิดทางพุทธศาสนา และคตินิยม ที่เกิดขึ้น และมีบทบาทต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ดังนั้นเป้าหมายของการศึกษาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ในหัวข้อของวิทยานิพนธ์นี้ จึงมุ่งไปที่การศึกษาสถาปัตยกรรมของแต่ละอาคารและผลที่เกิดขึ้นกับโครงสร้างผังบริเวณ เพื่อความสัมฤทธิ์ผลของการศึกษาพัฒนาการออกแบบ สถาปัตยกรรม ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รังสรรค์ผลงานทางสถาปัตยกรรม จนกลายเป็นมรดกที่มีคุณค่าหนึ่งทางการแสดงออกของ
แนวความคิด วิธีจัดระบบการออกแบบและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ให้ปรากฏเป็นศาสตร์
และสมบัติทางภูมิปัญญาสถาปัตยกรรม แก่ประเทศชาติและของโลก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

Thesis Title   A study of the Architectural Design's Development at Wat Phra Sri
                          Rattana Sadsadaram
Name   Charnwit Sapphasiri
Concentration   History of Architecture
Department   Architectural and Related Arts
Academic year   1998

ABSTRACT

A purpose of studying in the Architectural Design's Development at Wat Phra Sri Rattana Sadsadaram is aimed to show the idea of change and adjustment which became a development of architecture and art objects within Wat Phra Sri Rattana Sadsadaram.

Since the first establishment of the Royal Monastery in the reign of King Rama I (the First King of Jakri Dynasty) Who has adapted the royal custom and culture of the lated Ayutthaya period under the influence of the style and concept. A style of art of the Royal Monastery in Royal Palace indicated a continuation of the past ways and values (such as Sukhothai and Ayutthya,etc.). The transformation and change in a concept or attitude according to the chronology of Rattnakosin period, denoted a faithfulness in the traditional style which was varied (in different or harmonious condition) from the original idea depended upon a changing of society, politic, culture, value and another elements that occurred in each era. The effects of change that appear on idea, role, behavior and performance entirely express on society and arts, especially the architectural of Rattanakosin school.

Wat Phra Sri Rattana Sadsadaram, is the royal temple in Rattanakosin period, express the value of architectures and others arts. Which mirror the intellectual of their ancestors adding with concept, role Buddha words and another ways. The character of architectural related arts of Wat Phra Sri Rattana Sadsadaram appears its own style of the craftsmanship in Rattanakosin era.

The Process of architectural's design of Wat Phra Sri Rattana Sadsadaram is to be composed of plan, structure, and buildings for achieving in the concept of created architecture becoming the most important building which express idea, method of order's design and style manifest a science and intellectual heritage of architecture in our nation and our world.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษา ค้นคว้า เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือเป็นที่ยิ่ง ประกอบด้วยความช่วยเหลืออนุเคราะห์จากบุคคล หน่วยงาน องค์กร และสถาบันต่างๆ ที่ได้ให้การสนับสนุนในการศึกษาค้นคว้าข้อมูล ทั้งทางด้านเอกสาร และ การสำรวจจริงวัดจากสถานที่จริง คือ บริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตลอดจนการสะสมแห่งภูมิปัญญาที่สืบเนื่องมาในอดีต จึงขอสักการะบูชา และขอบพระคุณถึงประโยชน์ในการอนุเคราะห์ ดังต่อไปนี้

กราบนมัสการอำนาจแห่งคุณพระรัตนตรัยอันประกอบไปด้วยพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บ่อเกิดแห่งปัญญาและปรัชญาทางพระพุทธศาสนา

กราบบูชาพระคุณบูรพาจารย์ และบรรพชน ที่ได้รังสรรค์งานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ให้เกิดเป็นมรดกของพระพุทธศาสนาและชาติบ้านเมือง เป็นสมบัติทางภูมิปัญญาสืบทอดให้แก่ชนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้าปรัชญาแห่งพุทธศาสนาที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมแขนงต่างๆ

กราบบูชาพระคุณบิดามารดา ที่ได้สั่งสอนอบรมให้เกิดเป็นอุปนิสัย ส่งผลทางระบบและขบวนการทางความคิดขั้นต้น และอุปการะสนับสนุนทางการศึกษามาด้วยดีโดยตลอด และกราบขอบพระคุณญาติ พี่น้อง ที่ให้การช่วยเหลือในด้านอำนวยความสะดวกและปัจจัยในด้านต่างๆ

กราบบูชาพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ข้าพเจ้าตั้งแต่ครั้งเยาว์วัยจนถึงปัจจุบัน

กราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน ภายในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และอาจารย์คณะอื่นๆของมหาวิทยาลัยศิลปากร ตลอดจนอาจารย์พิเศษจากมหาวิทยาลัยต่างๆที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาและให้ความรู้ความเข้าใจในการศึกษาระดับปริญญาโทมาบัดนี้

กราบขอบพระคุณบุคลากร หน่วยงาน และห้องสมุดต่างๆ ที่ได้รวบรวมข้อมูลเอกสารต่างๆ ให้ไว้สำหรับเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าข้อมูล

ขอบพระคุณบุคลากรและเจ้าหน้าที่ของสำนักเลขาธิการ พระบรมมหาราชวังที่อนุเมตตาและอำนวยความสะดวกในการสำรวจจริงวัด หรือจุดบันทึกต่างๆ ตลอดจนการถ่ายภาพภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ขอบพระคุณบุคลากรและเจ้าหน้าที่กองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำวิทยานิพนธ์

ขอบพระคุณญาติพี่น้อง เพื่อน และน้องๆ ที่ให้ความช่วยเหลือในการสำรวจจริงวัดขนาด สัตว์ส่วนต่างๆภายในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตลอดจนการจัดพิมพ์วิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ได้มอบทุนอุดหนุนการทำ
วิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ เป็นจำนวนเงิน 8,000 บาท

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณสำหรับบุคคลที่มีจิตเมตตา เป็นกำลังใจ และส่งแรงใจ
มาช่วยเหลือทุก ๆ ท่าน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์